

Health, safety and environment risk assessment in gas pipelines by indexing method: case of Kermanshah - Sanandaj oil pipeline

Received: 2009/8/9

Revised: 2009/11/3

Accepted: 2009/12/1

Majid Motamedzadeh¹
Iraj Mohamadfam²
Yadolah Hamidi³

Abstract

Background and Aims: Using pipelines for oil products transportation involves ranges of safety, health and environmental risks, this option however, is dominant with numerous advantages. The purpose of this study was; relative risk assessment of abovementioned risk in Kermanshah-Sanandaj Oil Pipeline.

Methods: The method used in this study was Kent Muhlbauer method in which relative risk was assessed using third-party damage, corrosion, design, incorrect operations and leak impact factor.

Results: Once applying this method, collection of required data and performing needed experiments, scoring results showed 96 risk segments along the pipeline length in which lengths 100+860, 101+384 and 103+670 had relative risk scores 9.74, 9.82 and 9.91 respectively and therefore these segments were identified as focal risk points and priority for improvement actions.

Conclusion: Regarding importance of pipeline failure, inspection and regular patrol along the pipeline route, precise control of cathodic protection of pipeline and using communication technologies such as SCADA or optical fibers along the pipeline route were amongst the most important control action suggested by the study.

Keywords:

Environment, Kent Muhlbauer, Pipeline, Risk Assessment, Safety

1. Dept. of Ergonomics, School of Public Health and Center for Health Research, Hamadan University of Medical Sciences, Hamadan, Iran.

2. (**Corresponding author**) Dept. of Occupational Health, School of Public Health, Hamadan University of Medical Sciences, Hamadan, Iran. Tel: +98 811 8255963, Email: iraj_f@yahoo.com

3. Dept. of Health Management, Faculty of Health, Hamadan University of Medical Science, Hamedan, Iran

ارزیابی ریسک بهداشت، ایمنی و زیست محیطی با روش شاخص گذاری: مطالعه موردی خط لوله نفت کرمانشاه - سنندج

مجید معتمدزاده^۱، ایرج محمدفام^۲، پداله حمیدی^۳

تاریخ پذیرش: ۸۸/۹/۱۰

تاریخ ویرایش: ۸۸/۸/۱۲

تاریخ دریافت: ۸۸/۵/۱۸

چکیده

زمینه و هدف: با وجود مزایای زیاد استفاده از خطوط انتقال مواد نفتی، این روش انتقال با درجات مختلفی از ریسک‌های بهداشت، ایمنی و زیست محیطی نیز همراه است. هدف از انجام این مطالعه ارزیابی ریسک نسبی خط لوله نفت کرمانشاه - سنندج می‌باشد. **روش بررسی:** ابزار ارزیابی و مدیریت ریسک مورد استفاده در این مطالعه روش کنت مولبایر بود. در این روش ریسک نسبی بر اساس پنج پارامتر شاخص خسارت شخص ثالث، خوردگی، طراحی، بهره‌برداری نادرست و فاکتور نشت ارزیابی می‌شود.

یافته‌ها: با استفاده از الگوی روش ارزیابی و جمع‌آوری اطلاعات و داده‌ها و انجام آزمایشات مورد نیاز، امتیاز دهی نمرات ریسک سبب شناسایی ۹۶ محدوده ریسک در طول خط لوله گردید. در این میان کیلومترهای ۶۷۰+۱۰۳، ۳۸۴+۱۰۱ و ۸۶۰+۱۰۰ به ترتیب با کسب نمرات ریسک نسبی معادل ۹۰۹۱، ۹۰۸۲ و ۹۰۷۴ بعنوان کانون‌های اصلی خطر و اولویت‌های اصلی اقدامات پیشگیری و اصلاحی شناسایی شدند.

نتیجه‌گیری: نظر به اهمیت پیشگیری از بروز حوادث در خط لوله مورد مطالعه مراقبت و گشت زنی منظم در طول مسیر خط لوله، کنترل دقیق همپوشانی در حفاظت کاتدی خط لوله و استفاده از سیستم‌های مخابراتی مناسب نظیر SCADA و یافایبر نوری در سرتاسر طول خط از مهمترین پیشنهادات کنترلی در این مطالعه بود.

کلید واژه‌ها: ارزیابی ریسک، ایمنی، خط لوله، کنت مولبایر، محیط زیست

مقدمه

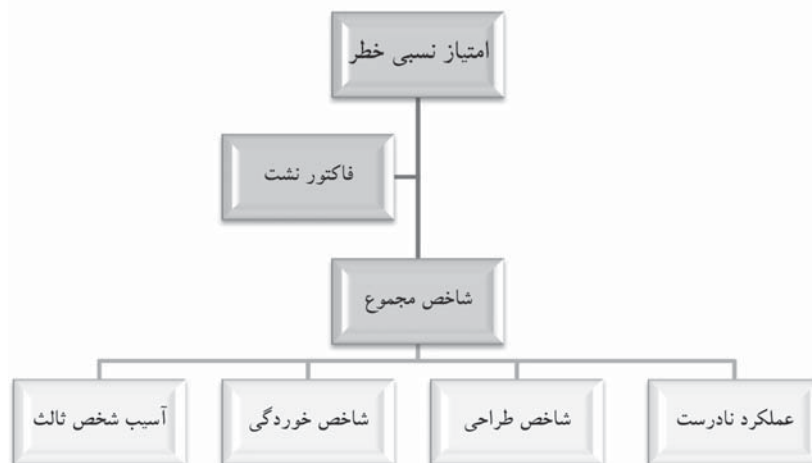
انتقال در دهه‌های اخیر رشد قابل توجهی رانسان می‌دهد. بر اساس آمارهای موجود در حال حاضر طول خطوط لوله کنونی کشور ۱۳۹۵۰ کیلومتر می‌باشد که با اتمام طرح‌های جدید طول خطوط لوله انتقال به ۱۷۶۶۴ کیلومتر افزایش خواهد یافت. در همین راستا می‌توان به استفاده گسترده ایالات متحده آمریکا از خطوط لوله در انتقال مواد نفتی نیز اشاره کرد. در این کشور بیش از ۱۷۰۰۰۰ مایل خطوط لوله انتقال مایعات خطرناک وجود دارد و حدود ۶۰ درصد از فرآورده‌های

انتقال مواد نفتی، گاز و پتروشیمی از طریق حمل زمینی، دریایی و هوایی نشان داده است که اینگونه انتقال‌ها علاوه بر وجود موانع و مشکلات خاص خود و وجود خطرات مالی و جانی بسیار، از لحاظ اقتصادی نیز مقرون بصرفه نبوده و انتقال از طریق خطوط لوله راه حل مناسبی برای فائق آمدن بر این مشکل می‌باشد [۱، ۲ و ۳]. به همین دلیل استفاده از این روش

۱. عضو هیئت علمی و مرکز تحقیقات علوم بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی همدان

۲. (نویسنده مسئول) عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی همدان Email: iraj_f@yahoo.com

۳. عضو هیئت علمی و مرکز تحقیقات علوم بهداشتی دانشگاه علوم پزشکی همدان

شکل ۱- ساختار کلی روش کنت مولبایر

روشهای فازی در سطح دنیا انجام گردیده است که هر یک دارای مزایا و محدودیتهای خاص خود می باشد [۶، ۷ و ۸]. روش جدید ارزیابی ریسک که توسط کنت مولبایر طرح ریزی و ارائه شده است خاص ارزیابی ریسک در خطوط لوله می باشد که همین مسأله باعث گردیده است تا توجه بسیاری از محققان صنعت خط لوله را به خود جلب سازد. در این روش ارزیابی ریسک، به شرایط و فعالیتهای مهمی که بر ایمنی خط لوله تاثیرگذار است، امتیازات عددی داده می شود [۶]. مدل ریسک نسبی ارائه شده توسط مولبائر، امکان ارزیابی دقیق کلیه فاکتورهای دخیل در نقصان ایمنی و عملکرد خطوط لوله را فراهم نموده است [۹].

در این مطالعه دلایل اصلی انتخاب روش کنت مولبایر به ویژگیهای این روش باز می گردد که از مهمترین آنها می توان به مواردی نظیر پاسخ سریع به مشکلات، ارزان بودن تجزیه و تحلیل روش و جامعیت آن اشاره کرد.

در این مطالعه هدف آن بوده است که ارزیابی کمی ریسک خط لوله نفت کرمانشاه - سنندج با استفاده از روش پیشنهادی کنت مولبایر صورت گیرد و می توان با استفاده از نتایج این مطالعه نگرش نوینی در ایمنی صنعت خط لوله در ایران ایجاد کرد.

روش بررسی

بطور کلی مراحل ارزیابی در مدیریت ریسک خط لوله شامل چهار مرحله اصلی می باشد که عبارتند از:

نفتی امریکادر مصارف داخلی از طریق خطوط لوله منتقل می شوند. به لحاظ اهمیت موضوع ایمنی خطوط لوله، اطلاعات مربوط به حوادث خطوط لوله، توسط اداره ایمنی خطوط لوله، مستقر در وزارت حمل و نقل امریکا جمع آوری می شود [۴].

با وجود مزایای بسیار، این روش انتقال با درجات مختلفی از ریسک نیز همراه می باشد. گستره بالای طول خطوط، گستردگی مناطق جغرافیایی که خطوط از آنها عبور می کند، تنوع مواد منتقله، حساسیت های زیست محیطی محل های عبور، تراکم جمعیتی اطراف خطوط، فرسودگی قسمتهای قابل توجه آن و غیره باعث شده است که بروز حوادث مختلف در خطوط لوله انتقال با پیامدهای فاجعه باری همراه باشد. ترکیب لوله نفت در مسیر انتقال نفت پلدختر به استان مرکزی، حوادث متعدد در مسیر خطوط لوله انتقال نفت سرکان مالکوه، شکستگی خط لوله ۳۰ اینچ انتقال نفت خام مارون - اصفهان، پارگی خط لوله هشت اینچ انتقال فرآورده نفتی علی آباد - گرگان و ... تنهانمونه ای از این نوع حوادث می باشد.

هدف از آنالیز ایمنی، شناسایی و تحت کنترل در آوردن ریسک تا حد قابل قبول در تمامی مراحل طراحی، اجرا، بهره برداری و تعمیرات است که می تواند به طور بالقوه باعث آسیب به انسان، خسارتهای مالی و یاز زیست محیطی گردد [۵].

ارزیابی ریسک در خطوط لوله باروشهایی همچون FAULT TREE/EVENT TREE ANALYSIS، FMEA

۰-۳۵ امتیاز	فاکتورهای ایمنی
۰-۱۵ امتیاز	خستگی
۰-۱۰ امتیاز	فشار موج
۰-۲۵ امتیاز	تائید یکپارچگی
۰-۱۵ امتیاز	حرکت و جابجایی زمین
۰-۱۰۰ امتیاز	مجموع

جدول ۳- نحوه امتیازبندی شاخص طراحی

تقسیم بندی طولی، مفید و سودمند می باشد.

۴. ارزیابی ریسکها: پس از آنکه مدل ریسک انتخاب شده و داده ها فراهم شوند ریسکهای مسیر خط لوله را می توان ارزیابی کرد. هر بخش از خط لوله امتیاز ریسک واحدی را بدست می آورد که منعکس کننده وضعیت موجود آن محیط آن و فعالیتهای عملکردی یا نگهداری آن می باشد.

در این مطالعه برای ارزیابی ایمنی خطوط لوله مورد نظر از روش کنت مولبایر استفاده شد [۶]. در این روش به شرایط و فعالیتهای مهمی که بر ایمنی خط لوله تاثیرگذار است امتیازات عددی داده می شود به گونه ای که برای هر بخش از خط لوله تمامی پارامتر و متغیرهای مهم در نظر گرفته شده و به هر یک از آنها ضریبی داده می شود که این ضریب بر اساس داده های آماری موجود و یا قضاوتهای مهندسی، شکل گرفته است.

بر اساس ساختار متد مورد استفاده (شکل ۱)، مطالعه در ۵ فاز کلی بشرح زیر انجام شد:

۱. تعیین شاخص شاخص خسارت شخص ثالث
۲. تعیین شاخص خوردگی
۳. محاسبه شاخص طراحی
۴. محاسبه شاخص بهره برداری نادرست
۵. محاسبه فاکتور نشت

با توجه به سیستم نمره گذاری، هر فاز شامل چند زیر مجموعه می باشد که برای هر بخش از خط لوله، عدد خطر نسبی به معیاری کمی تبدیل شده و تصمیم گیری در مورد ایمنی خط لوله را آسان می سازد. امتیازات زیر معیارهای هر یک از شاخصهای قید شده در فازهای پنج گانه مطالعه در جداول ۱ تا ۷ خلاصه شده است.

۰-۲۰ امتیاز	حداقل عمق پوشش
۰-۲۰ امتیاز	سطح فعالیت
۰-۱۰ امتیاز	تجهیزات روی سطح زمین
۰-۱۵ امتیاز	جانمایی مسیر خط لوله
۰-۱۵ امتیاز	آموزش عمومی
۰-۵ امتیاز	جاده دسترسی به خط لوله
۰-۱۵ امتیاز	گشت مکرر
۰-۱۰۰ امتیاز	مجموع

جدول ۱- نحوه امتیازبندی شاخص عوامل آسیب رسان ثالث

۱. بکارگیری مدل ارزیابی ریسک: مدل ارزیابی ریسک خط لوله مجموعه ای از الگوریتمها و قوانینی است که ارتباط اطلاعات و داده های موجود را برای سنجش سطوح ریسک در یک خط لوله مورد استفاده قرار می دهد.

۲. جمع آوری و آماده ساختن داده ها: آماده سازی داده ها پروسه ای است که منتهی به مجموعه داده هایی می شود که آماده خواندن و استفاده توسط مدل ارزیابی می باشد.

۳. طرح و اجرای یک استراتژی تقسیم: بدلیل آنکه ریسکها اغلب در طول یک خط لوله ثابت نمی باشد، بخش بندی خط لوله به مقاطعی با خواص و مشخصات ثابت ریسک (قطعه بندی دینامیک) یا تقسیم خط لوله به قطعات قابل کنترل همانند حالت

۰-۱۰ امتیاز	خوردگی ناشی از هوازدگی
۰-۵ امتیاز	مواجهه با هوا
۰-۲ امتیاز	نوع آب و هوا
۰-۳ امتیاز	عایق سازی
۰-۲۰ امتیاز	خوردگی داخلی
۰-۱۰ امتیاز	خوردگی فرآورده
۰-۱۰ امتیاز	حفاظت داخلی
۰-۷۰ امتیاز	خوردگی زیر سطح زمین
۰-۱۵ امتیاز	خوردگی خاک
۰-۵ امتیاز	خوردگی مکانیکی
۰-۲۵ امتیاز	حفاظت کاتدی
۰-۲۵ امتیاز	پوشش لوله
۰-۱۰۰ امتیاز	مجموع

جدول ۲- نحوه امتیازبندی شاخص خوردگی

مخاطرات حاد فرآورده	۰-۱۲ امتیاز
مخاطرات مزمن فرآورده	۰-۱۰ امتیاز
حجم نشتی	۰-۴ امتیاز
میزان پراکندگی	۰-۴ امتیاز
جمعیت و محیط زیست	۰-۱۰ امتیاز

جدول ۵- نحوه امتیاز بندی فاکتور نشت

که خطرات محصول شامل ۲ نوع خطرات، حاد و مزمن بوده و امتیاز بندی آن بشرح جدول ۶ می باشد. سپس حجم نشتی یاریزش (LV) و عامل انتشار (D) بصورت یک ضریب معین استخراج می گردد. عامل مواجه (R) نیز با تقسیم بندی به سه پارامتر زیر از معادله ۳ محاسبه می گردد.

۱- تراکم جمعیت (Pop)

۲- ملاحظات زیست محیطی (Env)

۳- نواحی ارزشمند (HVA)

$$\text{معادله (۲)} \quad R = \text{Pop} + \text{Env} + \text{HVA}$$

باید به این مساله توجه داشت که تطابق امتیازات پارامترهای فوق انعکاس اثرات یک نقص و احتساب امتیاز بیشتر برای فاکتور شدت نشت نشان از اثرات بیشتر و یک ریسک بالاتر است.

الف - خطرات محصول

فاکتور اولیه در تعیین ماهیت خطر، ویژگیهای محصول حمل شده در خط لوله می باشد. در بررسی بر روی شدت اثر نشت، غالباً مفید است که یک تمایز بین خطرات حاد و مزمن برقرار شود.

خطرات حاد

در خطوط لوله هم محصول گازی و هم مایع در واژه های اشتعال پذیری، واکنش پذیری، سمیت که خطرات حاد محسوب می شوند بررسی می گردند. مقیاس صنعتی پذیرفته شده برای نسبت خطر محصولات از اتحادیه ملی حفاظت در برابر حریق؛ NFPA می باشد. بر این اساس خطرات اشتعال پذیری، واکنش پذیری و سمیت مواد هر کدام در پنج دسته از طبقه صفر تا ۴ جای می گیرند که با بالا رفتن شماره

۱	شاخص بهره برداری نادرست در مرحله طراحی
	۰-۴ امتیاز شناسایی خطر
	۰-۱۲ امتیاز حداکثر فشار بهره برداری
	۰-۱۰ امتیاز سیستم های ایمنی
	۰-۲ امتیاز انتخاب مواد
	۰-۲ امتیاز بازرسی ها (چک کردن)
۲	شاخص بهره برداری نادرست در مرحله ساخت
	۰-۱۰ امتیاز بازرسی
	۰-۲ امتیاز مواد
	۰-۲ امتیاز اتصالات
	۰-۲ امتیاز خاک سرنده شده
	۰-۲ امتیاز جابجایی
	۰-۲ امتیاز پوشش (عایق)
۳	شاخص بهره برداری نادرست در مرحله بهره برداری
	۰-۷ امتیاز توالی فعالیت های کاری
	۰-۳ امتیاز کنترل بازرسی و جمع آوری داده ها / ارتباطات
	۰-۲ امتیاز معاینات بهداشتی
	۰-۲ امتیاز برنامه های ایمنی
	۰-۵ امتیاز نظارت و بررسی
	۰-۱۰ امتیاز آموزش
	۰-۶ امتیاز پیشگیری از خطاهای مکانیکی
۴	شاخص بهره برداری نادرست در مرحله نگهداری
	۰-۲ امتیاز مستند سازی
	۰-۳ امتیاز برنامه ریزی
	۰-۱۰ امتیاز تطبیق فرایند کار

جدول ۴- نحوه امتیاز بندی شاخص بهره برداری نادرست

برای فهم راحتتر نحوه محاسبه شاخصهای پنجگانه یاد شده در بخش زیر اصول مورد استفاده در محاسبه شاخص شدت اثر نشت ارائه می شود: فاکتور شدت اثر نشت (LIF) از معادله زیر بدست می آید:

$$\text{معادله (۱)} \quad R \times D \times L \times PH = \text{LIF}$$

PH: خطر محصول

L: فاکتور نشت

D: انتشار

R: عامل مواجه

الف - خطرات حاد		
a	(Nf) قابلیت اشتعال	۰-۴ امتیاز
b	(Nr) واکنش پذیری	۰-۴ امتیاز
c	(Nh) سمیت محصول	۰-۴ امتیاز
ب - خطرات مزمن (RQ)		
مجموع		
		۰-۲۲ امتیاز

جدول ۶- امتیاز بندی خطرات حاد

طبقه خطر مربوطه نیز بیشتر می شود.

خطرات مزمن

اگرچه مهمترین خطرات خط لوله میزان مرگ و میر ناشی از رها شدن گازها یا مایعات درون خط لوله میباشد و این امر مهم تهدیدی حاد تلقی می شود. اما نوع دیگر خطرها، خطرات مزمن می باشند که باعث کاهش طول عمر و اثرات دراز مدت می شوند که ناشی از آلودگی محیط زندگی در اثر رها شدن این محصولات از خط لوله است. امتیاز بندی این پارامتر بر اساس خطر آفرین بودن ماده، نیاز به روشهای خاص برای پاکسازی و ... صورت می گیرد.

حجم نشستی

مقدار محصول تراوش شده تابعی از نرخ نشستی و زمان عکس العمل و ظرفیت تأسیسات است. در اینجا فرضیه ساده سازی بر این اساس است که وسعت منطقه خطر متناسب با اندازه محل نشستی می باشد. اندازه نشستی رامی توان از روی الگوی شکست که تابعی از ساختار لوله، شرایط تنش و نقص آغازگر است، تخمین زد. منطقه نشستی رابطه عمیقی با رفتار ترک در دیواره لوله دارد. از طرفی ترک در مواد ترد استعداد گسترش و پیشرفت بیشتری نسبت به مواد اتعطاق

پذیر دارد و چقرمگی از مهمترین پارامترها در شکست مواد و شکافت ترک می باشد. مهمترین عوامل تاثیرگذار بر روی چقرمگی خطوط لوله فولادی عبارتند از ترکیبات شیمیایی ساختار لوله از قبیل درصد کربن، منگنز، فسفر و وانادیوم وانجام اکسیداسیون، سردکاری و عملیات حرارتی می باشد.

همچنین میزان بارگذاری و درجه حرارت نیز از عوامل تاثیرگذار هستند چرا که بر اساس استاندارد ASTM-E23-93a احتمال شکست ترد با افزایش سرعت تغییر شکل ناشی از بارگذاری و کاهش درجه حرارت افزایش می یابد. نحوه ارزشیابی بر اساس چقرمگی یکی از راه کارهای ساده برای ارزیابی می باشد که می تواند آنرا بر اساس جدول ۷ استخراج نماید.

انتشار و پراکندگی محصول

محتویات رها شده خطوط لوله تاثیر زیادی بر محیط زیست اطراف منطقه نشت دارد. بر اساس اصل ترمودینامیک، محتویات خارج شده از لوله همیشه به دنبال سطح انرژی پائین هستند. بر طبق قانون آنتروپی این وضعیت باعث افزایش بی نظمی ماده می شود. این پخش و ریزش مواد به محیط پیرامون تنش وارد می کند تا جائیکه تعادل برقرار شود. این انتشار می تواند در جو، آبهای سطحی، آبهای زیر زمینی،

درصد مقاومت کششی تسلیم					چقرمگی (Toughness)
> % ۸۰	% ۷۰	% ۶۰	% ۵۰	< % ۴۰	
۲	۱/۵	۱/۵	۱/۵	۱	بسیار پائین؛ لوله های PVC
۲	۱/۵	۱/۵	۱	۱	پائین؛ لوله های چدنی
۱/۵	۱	۱	۱	۱	متوسط؛ لوله های فولادی تا PE, API5LX60
۱	۱	۱	۱	۱	بالا؛ لوله های A53, X65, X70, X80

جدول ۷- ارزیابی ریسک متغیر نشت

ساختمانها و فاضلابها باشد. با تعیین شاخصهای پنج گانه برای قطعات خطوط لوله مورد مطالعه، امتیاز ریسک نسبی از معادله (۳) بدست می آید:

معادله (۳)

$$R_{rr} = \{(F_{tp} + F_c + F_d + F_o +)\} / F_l$$

با تعیین ریسک نسبی برای قطعات مختلف خطوط لوله، اولویت های ایمنی مشخص می شود به این ترتیب که هر بخشی از خطوط که دارای نمره بالاتری باشند در اولویت اقدام اصلاحی قرار می گیرند. پس از تعیین بخشهای اولویت دار اقدامات اصلاحی بر اساس شاخصهای پنجگانه شاخص خسارت شخص ثالث، خوردگی، طراحی، بهره برداری نادرست و نشست صورت می گیرد. در این حالت اولویت اول کاهش بالاترین نمره ها در چهار شاخص اول و افزایش نمره شاخص نشست خواهد بود.

نتایج

با استفاده از الگوی روش ارزیابی و جمع آوری

با استفاده از معادله ۳، ریسک نسبی برای قطعات مختلف خط لوله مورد مطالعه محاسبه گردید: پر ریسک ترین قطعات خطوط مورد مطالعه در جدول ۹ خلاصه شده است.

ردیف	کیلومتر خط لوله	ریسک نسبی	شاخص خسارت شخص ثالث	شاخص خوردگی	شاخص طراحی	شاخص عملکرد نادرست	شاخص شدت اثر نشست
۱	۱۰۳+۶۷۰	۹/۹۱	۵۶	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۲۴/۲
۲	۱۰۱+۳۸۴	۹/۸۲	۵۶	۶۷/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۲۴/۲
۳	۱۰۰+۸۶۰	۹/۷۴	۶۱	۶۷/۷۵	۴۴/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۴	۶۳+۵۵۵	۶/۵۲	۵۳	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۵	۱۰۰+۸۵۳	۹/۴۱	۵۶	۶۴/۷۵	۴۴/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۶	۱۰۱+۰۹۸	۹/۴۱	۵۳	۶۷/۷۵	۴۴/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۷	۱۰۱+۳۴۵	۹/۳۲	۵۵	۶۶/۵	۴۱/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۸	۱۰۱+۱۳۸	۹/۱۳	۶۱	۶۴	۳۳/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۹	۱۰۹+۷۸۷	۶/۶۰	۵۶	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۰	۱۱۹+۷۰۰	۶/۶۰	۵۶	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۱	۱۰۷+۵۶۵	۶/۵۲	۶۳	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۲	۱۰۸+۴۰۴	۶/۵۲	۵۶	۶۶	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۳	۱۰۹+۸۴۰	۶/۲۱	۵۵	۶۶/۵	۴۱/۵	۶۲/۵	۳۶/۳

جدول ۸- ارزیابی ریسک تراکم جمعیت.

ردیف	کیلومتر خط لوله	ریسک نسبی	شاخص خسارت شخص ثالث	شاخص خوردگی	شاخص طراحی	شاخص عملکرد نادرست	شاخص شدت اثر نشت
۱	۱۰۳+۶۷۰	۹/۹۱	۵۶	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۲۴/۲
۲	۱۰۱+۳۸۴	۹/۸۲	۵۶	۶۷/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۲۴/۲
۳	۱۰۰+۸۶۰	۹/۷۴	۶۱	۶۷/۷۵	۴۴/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۴	۶۳+۵۵۵	۶/۵۲	۵۳	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۵	۱۰۰+۸۵۳	۹/۴۱	۵۶	۶۴/۷۵	۴۴/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۶	۱۰۱+۰۹۸	۹/۴۱	۵۳	۶۷/۷۵	۴۴/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۷	۱۰۱+۳۴۵	۹/۳۲	۵۵	۶۶/۵	۴۱/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۸	۱۰۱+۱۳۸	۹/۱۳	۶۱	۶۴	۳۳/۵	۶۲/۵	۲۴/۲
۹	۱۰۹+۷۸۷	۶/۶۰	۵۶	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۰	۱۱۹+۷۰۰	۶/۶۰	۵۶	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۱	۱۰۷+۵۶۵	۶/۵۲	۶۳	۶۹/۲۵	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۲	۱۰۸+۴۰۴	۶/۵۲	۵۶	۶۶	۵۲	۶۲/۵	۳۶/۳
۱۳	۱۰۹+۸۴۰	۶/۲۱	۵۵	۶۶/۵	۴۱/۵	۶۲/۵	۳۶/۳

جدول ۹- ریسک نسبی بر اساس قطعات خطوط لوله

بحث و نتیجه گیری

ارزیابی کمی ریسک در خطوط لوله اگر چه روش نوین و غیر متداولی نیست ولی ارزیابی کمی به روش کنت مولبایر [۶]، افق‌های جدیدی در شناخت نقاطی از خط لوله که بالاترین ریسکها را به خود اختصاص داده اند را برای متصدیان و بهره برداران می گشاید. از آنجا که زمان و هزینه دو عامل محدود کننده در راستای ارتقاء ایمنی و کیفیت خطوط لوله هستند لذا مدیران سعی در به حداقل رساندن این دو عامل دارند که این مهم موجب دستیابی به حداقل استانداردها و شرایط ایمنی می گردد. با این وجود تعیین نقاط بحرانی در نیل به این اهداف متناسب ترین گزینه ها است. در ارزیابی باروش کنت مولبایر، متصدیان تنها با مشاهده نتایج و نمودارها به آسانی نقاط ضعف و قوت خط لوله دریافته و جهت کاهش نقاط بحرانیتر به برنامه ریزی و طرحریزی مداخلات لازم می پردازند که این مناسبترین راهکار جهت کاهش سطح ریسک و ارتقاء ایمنی می باشد.

اگر چه نتایج بدست آمده از جداول خود گویای نقاط ضعف و قوت در طول خط لوله میباشد، میتوان نتیجه گرفت اغلب تغییرات عددی بدست آمده و کاهش امتیازات ریسک پیامد نواقص و کاستی هایی

می باشد که با اندک توجه متصدیان خط لوله تحت مطالعه، قابل مرتفع شدن می باشند. بررسی خسارت شخص ثالث در نقاط منتخب خط لوله مورد بررسی حاکی از ریسک قابل توجه در این شاخص است. در این خصوص، تام باجکار و همکاران در سال ۲۰۰۸ گزارش کرده اند که فعالیتهای شخص ثالث در مجاورت خطوط لوله انتقال گاز طبیعی باعث خسارت شدید به خط لوله شده است [۱۰]. همچنین یانگ دودر سال ۲۰۰۸ گزارش کرده است که فعالیتهای شخص ثالث در مسیر لوله می تواند باعث افزایش ریسک برای جمعیت انسانی ساکن در نزدیکی خط لوله شود [۱۱].

ارزیابی شاخص خوردگی در نقاط منتخب خط لوله مورد بررسی نشانگر وجود ریسک قابل توجهی در این شاخص است. امیرات و همکاران در سال ۲۰۰۶ گزارش کرده اند که خوردگی احتمال بروز نقص در خط لوله زیر سطحی را به ویژه در سالیان اولیه بهره برداری به میزان قابل توجهی افزایش می دهد. در این مطالعه اشاره شده است که خوردگی می تواند در طول ۱۰ سال اول بهره برداری ضخامت لوله را به نصف مقدار اولیه کاهش دهد [۱۲].

یک عنصر مهم در تبیین ریسک عبارت است از رابطه

- از بین رفتن تاج خط لوله و قسمت‌هایی از باند عملیاتی بدلیل تعرض کشاورزان، عدم رگلاژ بموقع مسیر و شیب بیش از حد R.O.W در برخی از مناطق - عدم وجود ONE CALL؛ شماره تلفن اضطراری بر روی مارکر های خط لوله که به راحتی و کمترین هزینه‌های می‌توانست مرتفع شود.

- عدم وجود تمهیدات لازم در مجاورت با خطوط انتقال نیرو و خط لوله مجاور بالاخص در حاتهای موازی واگرا.

این مهم که ارائه راهکارهای مداخله ای، مرتفع نمودن پارامترهای کاهش دهنده امتیازات و تلاش جهت دستیابی به عناصر افزایش دهنده امتیازات است، یکی از مهمترین خصوصیت‌های ارزیابی ریسک خط لوله به روش کنت مولبایر می‌باشد که آنرا با دیگر مطالعات متمایز ساخته و جایگاه آنرا در خط لوله منحصر به فرد می‌سازد.

این مطالعه اگر چه می‌تواند راهگشای بسیاری از مسائل پیرامون ریسک خط لوله باشد، در این راه متغیرهای مختلفی که در ریسک خطر بصورت مستقیم یا غیر مستقیم دخالت دارند را معرفی و شناسایی می‌کند اما در ارائه یک معیار اسمی پذیرش ریسک ناتوان است. اگر چه از یک نظر عدم وجود یک معیار قطعی نقطه ضعفی برای این روش محسوب می‌شود ولی از دیدگاه دیگر از آنجا که عدد ریسک نهایی بدست آمده ریسک نسبی خطر است، می‌توان از آن جهت مقایسه بین قطعات مختلف یک خط لوله استفاده کرد.

طبق مطالعه هنسلوود و همکاران در سال ۲۰۰۶ به دلیل محدودیت اطلاعات نمی‌توان ارزیابی دقیق و واقعی از وضعیت ریسک بعمل آورد و بنابراین ارزیابی های ریسک در خطوط لوله اکثراً محافظه کارانه است و احتمال اطلاع رسانی نامناسب به جامعه در مورد پتانسیل واقعی ریسک وجود دارد. این نویسنده می‌افزاید در این میان، کتاب مدیریت ریسک خطوط لوله که توسط مولبائر به رشنه تحریر در آمده است می‌تواند به عنوان مرجع عالی و اثر بخش در شناسایی ریسک فاکتورهای بالقوه در خطوط لوله مطرح باشد [۱۳].

با توجه به موارد فوق می‌توان نتیجه گرفت از آنجا که خط لوله ارزیابی شده، نفت و فرآورده های نفتی را از

بین نحوه طراحی اولیه یک خط لوله و نحوه راه اندازی آن در زمان حاضر که بر اساس حاشیه ایمنی تفسیر می‌شود. در این روش طراحی به عنوان یک شاخص مورد استفاده قرار گرفته است و برای اینکه اکثر متغیرهای ریسک مستقیماً بر حسب طراحی مبنای سازه ای سیستم مورد توجه قرار گرفته اند همه آنها با یکپارچگی ساختاری در برابر بارهای پیش بینی شده در ارتباط هستند. ضرایب ایمنی یا حدود مجاز برای حاشیه ها یا مرزهای خطا در هر نوع طراحی سازه ای، سنجیده و معقول محسوب می‌شوند.

از طرف دیگر مطالعات متعدد نشان داده است که شناسایی رفتارهای نادرست افراد می‌تواند نقطه عطفی در برنامه های جیشگیری از حادثه باشد که روش حاضر جزء روشهای منحصر بفردی است که از توانمندی ارزیابی پارامترهای دخیل در عملکرد نادرست بهره می‌گیرد [۶].

یکی دیگر از امتیازات برجسته این روش، تاکید بر روی پارامترهای مختلف تاثیر گذار بر روی شدت اثر نشت شامل مخاطرات حاد، مزمن، حجم مواد نشت یافته میزان پراکندگی و جمعیت و محیط زیست مجاور می‌باشد.

از مهمترین نواقص که در طول زمان ارزیابی و نتایج حاصله مشخص گردید می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- نقص عملکرد برخی از ایستگاه های حفاظت کاتدی در طول خط که احتمالاً ناشی از مشکلات رکتی فایر های با برق رسانی این ایستگاه ها می‌باشند.

- فقدان توجه لازم به پی آمد های مجاورت خطوط لوله دیگر و کانال آب و نبود هیچگونه تمهیدات مناسب - وضعیت نامناسب ساختمانی ایستگاه های شیر بین راهی و بکارگیری سازه های ضعیف از قبیل فنس بجای پانل های نبشی دار و عدم وجود قفل بر روی برخی از این ایستگاه ها

- عدم وجود سیستمهای مخابراتی مثل SCADA و یا فیبر نوری در سرتاسر طول خط

- عدم احداث گابیون در مناطق پرشیب و خط القعرها

- عدم احداث آب نما در آبروها و وجود خاک دستی ناشی از عملیات سیویل در این مناطق

11- Young-Do J., Daniel A. Individual risk analysis of high-pressure natural gas pipelines. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries* 21, 589-595, 2008.

12- Amirat A., Mohamed-Chateaneuf A., Chaoui K. Reliability assessment of underground pipelines under the combined effect of active corrosion and residual stress. *International Journal of Pressure Vessels and Piping* 83, 107-117, 2006.

13- Henselwood F. , Phillips G. A matrix-based risk assessment approach for addressing linear hazards such as pipelines. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries* 19 , 433-441, 2006.

درون خود عبور می دهد، با توجه به پارامترهای خطر محصول و محاسبات مربوطه بر مبنای این مواد و مشخصات متفاوت این محصول با گاز و نیز از طرفی وجود هزاران کیلومتر خط لوله گاز در کشور، مطالعه و تحقیق بر روی یک خط لوله گاز به روش کنت مولبایر بسیار سودمند خواهد بود.

منابع

1- Brito A.J., deAlmeida A.T. Multi-attribute risk assessment for risk ranking of natural gas pipelines. *Reliability Engineering and System Safety* 94, 187-198, 2009.

2- Markowski A. S. , Sam Mannan M. Fuzzy logic for piping risk assessment (pfLOPA). *Journal of Loss Prevention in the Process Industries* 29, 1-7, 2009.

3- Teixeira A.P. , Guedes Soares C. ,_ Nettob T.A. , Estefenb S.F.

Reliability of pipelines with corrosion defects. *International Journal of Pressure Vessels and Piping* 85 ,228-237, 2008.

4- Restrepo C. E., Simonoff J. S., Zimmerman R. Causes, cost consequences, and risk implications of accidents in US hazardous liquid pipeline infrastructure. *International Journal of Critical Infrastructure protection* 2 , 3 8 - 5 0, 2009.

5- Nait-Said R., Zidani F. , Ouzraoui N. Modified risk graph method using fuzzy rule-based approach. *Journal of Hazardous Materials* 164 , 651-658, 2009.

6- Muhlbauer, W. K. Pipeline risk management manual, ideas, techniques, and resources (3rd ed.). Elsevier, 2004.

7- Young-Do J., Bum Jong A. A method of quantitative risk assessment for transmission pipeline carrying natural gas. *Journal of Hazardous Materials A* 123 ,1-12, 2005.

8- Yuhua D., Datao Y. Estimation of failure probability of oil and gas transmission pipelines by fuzzy fault tree analysis. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries* 18, 83-88, 2005.

9- Jabbari Gharabagh M. Asilian. H., Mortasavi S.B., Zarringalam A. , Hajizadeh E. and Khavanin A. Comprehensive risk assessment and management of petrochemical feed and product transportation pipelines. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries*. 22, 533-539, 2009.

10- Bajcar T., Sirok B., Cimerman F., Eberlin M. Quantification of impact of line markers on risk on transmission pipelines with natural gas. *Journal of Loss Prevention in the Process Industries* 21 , 613-619, 2008.